

Danuta Wosik-Kawala, *Rozwijanie kompetencji emocjonalnych uczniów szkół ponadgimnazjalnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2013, 368 s.

Nie ulega wątpliwości, że szkoła jako ważne środowisko wychowawcze powinna pomagać uczniom stawać się osobami autonomicznymi, dojrzałymi moralnie, społecznie i intelektualnie; osobami, które potrafią brać odpowiedzialność za siebie i innych ludzi. Szkoła, wypełniając swoje społeczne funkcje, zobowiązana jest wyposażać uczniów w kompetencje, które pozwalają im efektywnie radzić sobie w dynamicznie zmieniającym się świecie. Do takich, niewątpliwie można zaliczyć kompetencje emocjonalne. Osoba kompetentna emocjonalnie posiada wiedzę dotyczącą własnych emocji i emocji przeżywanych przez innych oraz umiejętności, które pozwalają jej skutecznie funkcjonować w sytuacjach wywołujących emocje. Zna reguły emocjonalne, obowiązujące w danej kulturze, kieruje własnymi emocjami i potrafi konstruktywnie poradzić sobie, kiedy są one negatywne. Kompetencje emocjonalne pozwalają jednostce elastycznie dostosowywać się do środowiska i efektywnie w nim działać (Leopold 2007: 25). Osoby, które charakteryzują się wysokim poziomem kompetencji emocjonalnych nawiązują bardziej satysfakcjonujące relacje z innymi ludźmi, a także cieszą się wśród nich większą popularnością i akceptacją. Koszty analfabetyzmu emocjonalnego, to: wzrastająca liczba aktów agresji i przemocy, wzrost liczby samobójstw, nadużywanie alkoholu, sięganie po używki, a także choroby psychosomatyczne czy depresje.

W wielu krajach Europy Zachodniej i w Stanach Zjednoczonych od lat funkcjonują długofalowe programy, rozwijające kompetencje społeczno-emocjonalne dzieci i młodzieży. Najbardziej znane to PATHS, Program Twórczego Rozwiązywania Konfliktów (*Resolving Conflicts Creatively Program*), Program Rozwoju Społecznego K-12 (*Social Development Program K-12*), Program Rozwoju Społecznego (*Social Development Curriculum*), Nauka o Sobie (*Self Science*). Programy te obejmują trening konkretnych umiejętności społeczno-emocjonalnych. Charakteryzuje je szeroki zakres tematyczny, w tym zagadnienia rozwiązywania problemów społecznych i konfliktów oraz tzw. kształtowania charakteru. Jak pokazują badania, programy te w znacznym stopniu przyczyniają się do poprawy funkcjonowania szkolnego i efektywniejszego radzenia sobie dzieci i młodzieży w szerszym środowisku społecznym (za: Knopp 2015: 96–99).

W polskich szkołach chyba jedynym realizowanym powszechnie programem z zakresu emocjonalnej sfery funkcjonowania uczniów jest program profilaktyki agresji. Brakuje natomiast celowych i systematycznych działań dotyczących kształcenia emocjonalnego oraz przygotowania do skutecznego radzenia sobie z własnymi i cudzymi emocjami.

Wyzwanie takie podjęła Danuta Wosik-Kawala, przeprowadzając eksperyment pedagogiczny dotyczący rozwijania kompetencji emocjonalnych uczniów różnych typów szkół ponadgimnazjalnych. Wyniki badań dotyczących posiadanych przez młodzież kompetencji emocjonalnych, jak też skuteczności przeprowadzonego eksperymentu, przedstawia w książce *Rozwijanie kompetencji emocjonalnych uczniów szkół ponadgimnazjalnych*.

Praca kierowana jest do trzech grup odbiorców: naukowców zajmujących się problematyką kompetencji emocjonalnych i ich wpływu na funkcjonowanie szkolne i pozaszkolne dzieci i młodzieży, nauczycieli oraz wychowawców i pedagogów pracujących z młodzieżą. Autorka wyraża przekonanie, że zgromadzone przez nią materiały staną się użyteczne i inspirujące zwłaszcza dla tych dwóch ostatnich grup odbiorców (s. 12).

Książka składa się z pięciu rozdziałów. W pierwszym z trzech rozdziałów teoretycznych, stanowiących ramy do analizy problematyki poruszanej w badaniach, autorka wprowadza czytelnika w zagadnienia związane z kompetencjami emocjonalnymi. Wychodząc z założenia, iż inteligencja emocjonalna stanowi potencjał człowieka określający jego kompetencje emocjonalne, swoje rozważania rozpoczyna od przybliżenia zagadnienia inteligencji emocjonalnej. Wykorzystując bogatą literaturę, omawia koncepcje inteligencji emocjonalnej oraz czynniki wpływające na jej rozwój. W drugiej części rozdziału dokonuje charakterystyki kompetencji emocjonalnych. Wyjaśniając pojęcie „kompetencje emocjonalne”, zwraca uwagę, że często pojęcie to mylone jest z terminem „inteligencja emocjonalna”. W kolejnych podrozdziałach przedstawia koncepcje kompetencji emocjonalnych, ukazuje ich znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania człowieka oraz określa uwarunkowania. Ostatni podrozdział jest prezentacją własnego podejścia autorki do kompetencji emocjonalnych.

W rozdziale drugim – opierając się na literaturze przedmiotu – autorka w wyczerpujący sposób omawia elementy kompetencji emocjonalnych, do których zalicza empatię, asertywność i radzenie sobie ze stresem, zwracając uwagę na funkcje i uwarunkowania każdej z tych umiejętności.

Ponieważ problematyka poruszana w książce odnosi się do młodzieży w okresie dorastania, w rozdziale trzecim autorka przybliży czytelnikowi funk-

cjonowanie jednostki w tym okresie. Jak zaznacza we wstępie do rozdziału, jest to etap życia obfitujący w pytania i wątpliwości oraz pragnienie wzbogacenia i poszerzenia sfery kontaktów społecznych. Jednocześnie dla wielu młodych jest to ostatni etap nauki i ostatnia szansa edukacyjna w zakresie własnego rozwoju.

Czwarty rozdział jest prezentacją założeń metodologicznych badań. Autorka w bardzo dokładny sposób omawia model koncepcji badawczej. Po dokonaniu pomiaru *ex ante* inteligencji emocjonalnej i kompetencji emocjonalnych uczniów szkół ponadgimnazjalnych, stosując zasadę randomizacji, wyodrębniła grupy porównawcze: eksperymentalną i kontrolną. Następnie w obu grupach dokonuje pomiarów zmiennej zależnej, tzn. kompetencji emocjonalnych młodzieży, określanych poziomem umiejętności empatycznych, asertywnych i stylami radzenia sobie ze stresem. Kolejny etap to wprowadzenie do grupy eksperymentalnej zmiennej niezależnej w postaci warsztatu interpersonalno-edukacyjnego, po zakończeniu którego w obu grupach dokonuje pomiarów i porównania kompetencji emocjonalnych. Próbę badawczą stanowili uczniowie z drugich klas szkół ponadgimnazjalnych (liceum ogólnokształcące, technikum i szkoła zawodowa) z terenu Lublina.

W drugiej części tego rozdziału autorka wyjaśnia przyjętą konwencję zajęć z młodzieżą, przedstawia uwarunkowania teoriopoznawcze oraz omawia stosowane metody i założenia organizacyjno-programowe. Wychodząc z założenia, że w procesie edukacji bardzo ważne jest uczenie się przez doświadczenie, jako podstawę pracy z grupą przyjęła metodę warsztatową, uwzględniając kilka płaszczyzn oddziaływania na rozwój kompetencji emocjonalnych. Wykorzystując takie metody jak: drama, miniwykład, dyskusja, pogadanka, opowiadanie, metoda sytuacyjna, metoda inscenizacji, zdania niedokończone oraz rysunki i prace plastyczne, dostarczała uczniom odpowiedniej wiedzy emocjonalnej, przedstawiała prawidłowe wzorce zachowań i organizowała optymalne doświadczenia emocjonalne (np. umożliwiała rozpoznawanie emocji, otwarte wyrażanie i mówienie o nich itp.).

Warsztat obejmujący 25 godzin dydaktycznych realizowany był przez autorkę głównie na lekcjach wychowawczych.

Ostatni rozdział publikacji zawiera analizę wyników badań usystematyzowaną według wyłonionych problemów badawczych dotyczących poziomu inteligencji i kompetencji emocjonalnych badanej młodzieży, zależności między inteligencją emocjonalną a poszczególnymi elementami kompetencji emocjonalnych oraz efektywności rozwijania kompetencji emocjonalnych badanych

w wyniku prowadzonego przez autorkę warsztatu interpersonalno-edukacyjnego. Uzyskane przez Danutę Wosik-Kawalę dane dotyczące kompetencji emocjonalnych uczniów pokazują, że aż 64,31% ogółu młodzieży przejawia niski poziom empatii, co trzeci badany ma trudności z przejawianiem zachowań asertywnych, a 43,1% młodzieży ze szkół zawodowych w sytuacjach stresowych ucieka od problemu, angażując się w czynności zastępcze bądź poszukując kontaktów towarzyskich.

Jeśli chodzi o skuteczność rozwijania kompetencji emocjonalnych, uzyskane przez autorkę wyniki pokazują, że celowe i systematyczne działania podejmowane przez szkołę w ramach kształcenia emocjonalnego podnoszą jakość emocjonalnego funkcjonowania uczniów.

Przygotowany i przeprowadzony przez autorkę warsztat interpersonalno-edukacyjny przyczynił się do wzrostu umiejętności empatycznych uczniów z grupy eksperymentalnej. Nastąpiła również korzystna tendencja wzrostowa w zakresie racjonalnego sposobu radzenia sobie przez nich ze stresem poprzez koncentrację na zadaniu. Osiągnięte zmiany okazały się trwałe, co potwierdziły wyniki badań przeprowadzonych przez autorkę po trzech miesiącach od zakończenia zajęć z młodzieżą. Młodzież pozytywnie oceniła zajęcia, w których uczestniczyła, stwierdzając, że przyczyniły się one do poszerzenia wiedzy o sobie i rówieśnikach. Fakt ten napawa optymizmem i pozwala przypuszczać, że realizowane w szkołach podobne programy rozwijania kompetencji emocjonalnych pozwolą młodym ludziom lepiej funkcjonować w dorosłym życiu.

Należy podkreślić, że aby zadbać o rzetelność wyników badań, autorka legitymująca się dyplomem pedagoga, konsultowała z psychologiem poprawność wyprowadzonych wniosków (s. 129).

Na uwagę czytelnika zasługuje Aneks, w którym autorka zebrała scenariusze zajęć wykorzystanych podczas prowadzonego warsztatu rozwijania kompetencji emocjonalnych. Ćwiczenia zaproponowane przez autorkę oparte są na przykładach istniejących w literaturze, jak też stanowią jej propozycję autorską. Jest to bardzo praktyczny fragment książki – 52 strony gotowego, zweryfikowanego naukowo programu pracy z młodzieżą.

Książka została starannie zredagowana, a autorka posługuje się lekkim stylem, pozwalającym czytelnikowi na swobodne przyswojenie treści naukowych.

Myślę, że dobrą rekomendacją dla czytelników może stanowić krótki cytat z recenzji prof. Mirosława S. Szymańskiego, której fragment zamieszczono na okładce: „Kompetencje emocjonalne to zagadnienie do tej pory podejmowane głównie przez psychologów, dlatego praca ta ma szczególny wymiar, gdyż

ukazuje z pedagogicznej perspektywy zarówno teoretyczne, jak i praktyczne wymiary omawianej problematyki”.

Anna Grabowiec

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Bibliografia

- Knopp K.A. 2010. *Inteligencja emocjonalna oraz możliwości jej rozwijania u dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa.
- Leopold M.A. 2007. *Kompetencja emocjonalna*, „Remedium”, nr 7, s. 24–25.

Danuta Anna Michałowska, *Neoliberalizm i jego (nie) etyczne implikacje edukacyjne*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2013, 344 s.

Prezentowana książka Danuty Michałowskiej to próba znalezienia odpowiedzi na pytanie, jakie konsekwencje towarzyszą (i jakie towarzyszyć mogą) zbyt bliskim związkom między sektorami edukacji i rynku, zorganizowanego wokół idei neoliberalnych. Współczesna szkoła, stosując rozwiązania zarezerwowane dotychczas niemal wyłącznie dla instytucji stricte finansowych, zmienia bowiem zarówno dotychczasowe sposoby swego funkcjonowania, jak i – co zdaniem autorki jest znacznie istotniejsze, i z czym trudno byłoby polemizować – cele i wartości, jakim dotychczas służyła. Kształcenie powszechne, poświęcone w głównej mierze konstruowaniu względnie spójnego społeczeństwa, powoli, lecz konsekwentnie, schodzi bowiem – właśnie pod wpływem coraz silniejszego wpływu idei rynkowych – na dalszy plan, podporządkowując się zgoła odmiennym, czysto rynkowym, ideom. Założenia etyczne wynikające z konstytutywnych cech neoliberalizmu (prymat konkurencyjności, promowanie bezwzględного indywidualizmu oraz poddanie się prawom popytu-podaży), poprzez coraz powszechniejsze w świecie tzw. Zachodu wdrażanie edukacyjnych reform ulegających logice gry popytu i podaży, nie mogą nie wpływać na kształt i funkcjonowanie systemów edukacji.